

1. Prestanite da pušite

Duvan– najpoznatiji kancerogen u humanoju populaciji. Pušenje duvana je odgovorno za 80–90% svih smrtnih ishoda od raka plućai za 1/3 svih smrti od raka u zemljama u razvoju (rakusnešupljine, grkljana, ždrela, jednjaka, pankreasa, bubrega, mokraćnebešike, želuca, debelogcreva, grličamaterica...)

2. Hranite se pravilno, vodite računa o telesnoj težini

Preterana telesna težina I gojaznost – povećavaju rizik od nastanka raka tela materice, bubrega, jednjaka, želuca, debelog creva, dojke (kod žena u menopauzi), prostate, žučne kese I pankreasa. Kao factor rizika za nastanak malignih tumora izdvajaju se: konzumiranje velike količine mesa, posebno prženog I dimljenog, puno masnih mlečnih proizvoda, ukupnih zasićenih masti, upotreba konzervanasa, dimljene I usoljene hrane, kao I veoma vruće hrane I pića...

Kao protektivni factor navode se: konzumiranje namirnica biljnog porekla– voće I povrće, izbegavanje gojaznosti i fizička aktivnost.

3. Budite fizički aktivni

Kodo draslih osoba bez obzira na telesnu težinu, redovna fizička aktivnost, 30 minuta, najmanje 5 puta nedeljno, može smanjiti rizik od nastanka malignih tumora. Deci školskog uzrasta se preporučuje svakodnevna umerena ili intenzivna fizička aktivnost u trajanju od 60 minuta!

4.Smanjite konzumiranje alkoholnih pića

Alkohol povećava rizik od nastanka raka usta, ždrela, dojke, debelog creva I jetre. Rizik od nastanka malignih tumora gornjih delova digestivnog trakta raste sa porastom potrošnje alkohola

Ograničenje u potrošnji alkohola je preventivna mera koja daje značajan efekat u smanjenju obolevanja I umiranja od raka.

5. Izbegavajte neumereno izlaganje suncu

Svaka preterana izloženost Sunčevoj svetlosti ili veštačkim izvorima svetlosti, kao što su solarijumi, povećava rizik od dobijanja svih vrsta raka kože. Izbegavanje preterane izloženosti Sunčevoj svetlosti I veštačkimizvorima, korišćenje zaštitnih krema I odeće su preventivne mere koje daju značajan efekat u smanjenju obolevanja I umiranja od raka!

6. Vakcinišite se protiv hepatitisa B

Poznato je da određene infekcije mogu direktno prouzrokovati rak, ili povećati rizik za njegov nastanak. Skoro 22% smrtnih ishoda od raka u zemljama u razvoju i 6% u razvijenim zemljama su posledica hronične infekcije. Najznačajnija je povezanost:

- Virus hepatitisa B i C sa rakom jetre
- Humanih papiloma virus sa rakom grlića materice
- HIV 1 sa Kapoši sarkomom i Ne-hodgkinskim limfomom
- Helikobacter pilori sa rakom želudca

Aktivnosti kao što su vakcinacija, lečenje infekcije i izbegavanje rizičnog ponašanja mogu doprineti smanjenju rizika od nastanka ovih vrsta malignih tumora.

7. Sa kancerogenim materijama rukujte prema uputstvu Profesionalna izloženost- kao kancerogene materije identifikovani su azbest, benzen, aromatski amini, benzidin, pesticidi, jonizujuće zračenje.

Među poznate faktore rizika ubrajaju se i **aerozagadenje, genetski faktori, stres, starenje...**

Prevencijai ranootkrivanjesu najuspešnijeoružjeu borbi protiv raka:

- Ginekološki pregled jednom godišnje
- Samopregled dojke jednom mesečno i pregled dojke kod izabranog lekara
- Posle 45.god. svake druge godinemamografija
- Posle 50.god. skrining test ili pregled debelog creva
- Posle 50.god. skrining test ili pregled prostate
- Pratiti svoju kožu i za svaku promenu na vreme se obratiti lekaru...

Pored redovnih preventivnih pregleda, ukoliko u međuvremenu uočite neki od sledećih **simptoma** treba odmah da se javite svome izabranom lekaru:

- kašalj koji dugo traje,
- zadebljanje, čvorčić bilo gde na telu,
- promene u pražnjenju creva,
- neobjašnjiv gubitak u telesnoj masi,
- neuobičajeno krvarenje,
- promuklost koja duže traje.

Redovna primena pregleda ili testa u cilju ranog otkrivanja bolesti kod osoba koje još nemaju simptome bolesti, a nalaze se u prosečnom riziku obolevanja, naziva se skrining. Opšte prihvaćeni i preporučeni za zemlje Evrope su skrining za rak dojke, rak grlića materice i rak debelog creva. Procene stručnjaka su da je blagovremenim praćenjem moguće otkriti trećinu slučajeva malignih tumora u ranoj fazi, koje se mogu potpuno izlečiti, kao i da se brzo i delotvornom terapijom može značajno produžiti preživljavanje kod još trećine osoba obolelih od raka.